

Сергієнко В. Л.
Прикарпатський національний університет
імені Василя Стефаника

МОДЕЛЮВАННЯ ПОЛЬОВОЇ СТРУКТУРИ ЛІНГВОКУЛЬТУРНОГО КОНЦЕПТУ *PRIDE* / ГОРДІСТЬ (ЗА ТРИЛОГІЄЮ ДЖ. ГОЛСУОРСІ “САГА ПРО ФОРСАЙТІВ”)

Концепт як складна ментальна одиниця дає змогу науковцям по-новому виявляти його багатогранну та різнопланову структуру. Наукове осмислення цього терміна вже неодноразово підлягало лінгвокультурологічному, психолінгвістичному, лінгвофілософському, лінгвокогнітологічному аналізу, що підтверджено доробками відомих корифеїв науки: Е. Канта, Е. Сепіра-Б. Уорфа, Н. Хомського, а також не менш відомих наших сучасників: С. Воркачова, В. Карасика, Г. Слишкіна, З. Попової, Й. Стерніна, О. Шмельова, І. Голубовської, В. Іващенко та ін. Це зробило можливим виявлення його історичної еволюції, а також, у свою чергу, набуття ним нових характерних ознак.

“Концепт – це термін, який служить для пояснення одиниць ментальних чи психічних ресурсів нашої свідомості та тієї інформаційної структури, яка відображає знання і досвід людини; оперативна змістова одиниця пам’яті, ментального лексикону, концептуальної системи і мови мозку (*lingua mentalis*), всієї картини світу, відображеної у людській психіці” [7, 90]. У цьому визначенні актуалізуються когнітивні характеристики концепту.

У лінгвокультурологічному світлі розкривають вищезгадане поняття Г. Г. Слишкін та В. І. Карасик. Вони називають лінгвокультурний концепт умовною ментальною одиницею, що застосовується у комплексному вивченні мови, свідомості та культури. Вони акцентують свою увагу на відмінності лінгвокультурного концепту від інших концептів ціннісним компонентом, тому головною функцією такого концепту є дослідження культури, якій характерний ціннісний принцип [6, 76–77].

Одним із трьох “вимірів” концепту, які визначає С. Г. Воркачов, є номінативний чи лінгвокультурологічний, тому що його суть полягає у вербалізації концепту в природній мові. Мовознавець звертає увагу на орієнтованість цього терміна на “тіло знака” – ім’я концепту, слово, що його втілює [5, 8]. Він розкриває ще й інший його бік: лінгвокультурний концепт виступає так званим “ментальним артефактом”, що створений для вираження національної ментальності, духовної сутності народу [5, 9].

Національна ментальність є широкою категорією. З. Д. Попова визначає її як “характерну для людей певної нації сукупність уявлень, почувань та відчуттів до навколишнього світу, такий собі певний спосіб відчувати і сприймати дійсність, думати про неї і діяти в ній” [9, 15].

Нерозривно пов’язані національна ментальність та менталітет. За А. Я. Гуревичем він виражає “увесь той комплекс основних уявлень про світ, за допомогою яких людська свідомість у кожному дану епоху переробляє хаотичний і різномірний потік сприйнятих, вражень у впорядковану “картину світу” [1, 215].

Беручи до уваги суб’єктивність та динамічність вмісту структури концепту, доцільним методом його розгляду є польове моделювання. Поле у лінгвістиці створюють слова різних частин мови з метою визначення одного поняття. Ядро поля формують мовні знаки. В їхній структурі головне місце займає ознака, яка об’єднує

поле і збігається з поняттям. Якщо ж мовні знаки, які несуть цю ознаку, знаходяться в субординативній позиції, вони займають периферійне місце [3, 4]. Карасик В.І. та Слишкін Г. Г. наголошують на тому, що ядро є центром концепту. Його ім'ям служить мовна одиниця, яка є представником цього імені [6, 78]), а периферією – асоціативні вектори, які пов'язані з дальшими асоціаціями [6, 78]).

Як одиниця свідомості концепт відображає знання і досвід людини, як виразник національної ментальності, духовної сутності народу – є ментальним артефактом. Концепт визначає когнітивні стереотипи, розкриваючи національний менталітет. До того ж у вигляді польової моделі, концепт дає змогу показати семантичне наповнення лексеми, яка актуалізує національний смисл у межах окремої історичної епохи чи зміну наповнення фрагмента мовної картини світу в межах декількох епох.

Метою статті є побудова польової моделі наповнення концепту *PRIDE*, який вербалізує національну особливість британського менталітету в рамках окремого історичного періоду.

Завдання:

– проаналізувати польову структуру концепту *PRIDE* в англійській художній прозі;

– довести можливість побудови домінантного смислу *PRIDE*, який генерується художнім текстом і задумом письменника та відображає національну ментальність англійців.

Матеріалом дослідження послужив текст художнього твору Дж. Голсуорсі “Сага про Форсайтів”. Саме лексичні особливості тексту є своєрідною ознакою взаємозв'язку художнього твору і концепту, адже останні стосуються ідіостилу письменника (поняття, започатковане академіком В. Виноградовим як стиль письменника [4, 85]), трактується Болотновою Н. С. через систему асоціативно-смислових полів. Вони формують мову художнього тексту, що є джерелом вмісту концепту [2].

На основі вищезгаданого твору ядром концепту, як уже було зазначено, став вербалізований представник (лексема) *PRIDE*, до зон ближньої периферії якого входять 2 мікрополя: I. Надмірна гордість (гординя); II. Відчуття задоволення, насолоди, поваги. Третє та четверте мікрополя: 'Сім'я' та 'Дім' формують зону дальньої периферії.

Мікрополе I. Надмірна гордість (гординя).

1. Підвищене відчуття власної гідності:

In this age, when young people prided themselves on going their own ways and paying no attention to any sort of decent prejudice he had said the very thing to excite her willfulness [11, 25].

2. Самолюбство:

Unless there was absolute necessity the thought that his adored daughter should learn of that old scandal hurt his pride too much [11, 68].

3. Самовпевненість:

Why couldn't he be self-confident and ready? And leaning his chin on his hands, he imagined the ride he might have had with her [11, 59].

4. Впертість:

June was silent, having experienced in her time the inexorable of her father's amiable obstinacy so far as his own freedom of action was concerned [11, 104].

5. Самооцінка:

And, remembering his father's absence of "side" or self-assertion, the chaffing humility with which he had always spoken of his own efforts, ever calling himself "an amateur", Jon couldn't help feeling that he had never really known his father [11, 202].

6. Задоволення, отримане від переваги над кимось:

And she knew it, though she might sit there calm and self-possessed, as if she had never been his wife. An acid humour stirred in his Forsyte blood; a subtle pain divided by a hair's breadth from pleasure [11, 23].

Мікрополе II. Відчуття задоволення, насолоди, поваги.

1. Почуття безмірного задоволення, насолоди:

And now the old chap would be as pleased as Punch, for Mrs. Grandman, he knew, had a weak heart, and their son had lost a leg in the War [11, 232].

2. Почуття амбіційної цікавості:

And he thought with a curious pride that he and his family had done little or nothing to help this feverish expansion [11, 267].

Мікрополе III. Сім'я.

1. Особистий шлюб:

To get old and dote! Sixty-five! He was getting on; but he didn't feel it, for, fortunately, perhaps, considering Annette's youth and good looks, his second marriage had turned out a cool affair [11, 10]!

2. Сімейні реліквії:

...the marquetterie cabinet lined with dim red plush, full of family relics; Hester's first fan; the buckles of their mother's father's shoes; three bottled scorpions; and one yellow elephant's tusk, sent home from India by Great-uncle Edgar Forsyte, who had been in jute; a yellow bit of paper propped up, with spidery writing on it, recording God knew what [11, 42]!

3. Наполегливість старших членів родини:

And yet, in his inner tissue, there was something of the old founder of his family a secret tenacity of soul, a dread of showing his feelings, a determination not to know when he was beaten [11, 78].

Мікрополе IV. Дім.

1. Місце захоронення сім'ї:

"...Where are you goin' to put him? He ought to have a pyramid by rights". Soams shook his head. "Highgate, the family vault". "Well, I suppose the old girls would miss him, if he was anywhere else..." [11, 14].

2. Сховище:

Every breath of the old scandal had been carefully kept from her at home, and Winifred warned many times that he wouldn't have a whisper of it reach her for the world [11, 25].

З проведеного аналізу маємо такі результати. Концепт *PRIDE* виражений в тексті не тільки одноіменною лексемою та сталими виразами, що містять її у своєму складі, але й словами-асоціатами, що виражають асоціативні вектори навколо центру концепту. Слід наголосити, що фразеологічні одиниці містяться лише в зоні ближньої периферії. Так, до мікрополя I належать фразеологічні одиниці *to pride oneself on*, *hurt one's pride*; у мікрополі II виділяємо лише один сталий вираз – *to be as pleased as Punch*. У тексті твору в перших двох мікрополях окрім фразеологізмів виражена варіативність наповнення концепту *PRIDE*: *pride (self-respect)*, *self-confident*, *obstinacy*, *self-assertion*, *pleasure*, *curious pride*. У зоні дальньої периферії III та IV мікрополів смислове наповнення представлене асоціативними лексемами: *family*, *marriage*,

tenacity, home і словосполученнями: *family relics, family vault*, які передаються автором як поняття, що стосуються мовної картини світу британців початку ХХ століття. Спостерігається поява нової концептуальної системи асоціату *FAMILY*, яка утворена лексемами та словосполученнями: *family, marriage, home, family relics, family vault*.

Розкриття мовної картини світу системою концептів у художньому дискурсі зумовлюється як особливостями ідіостилу письменника, так й історичними чинниками. Початок ХХ століття, час написання цього роману-епопеї (1906–1922) [10, 272], зумовлений зміною епох, які вплинули на долю буржуазного класу. Постійність побуту Вікторіанської епохи змінюється на невизначене, хитке становище 20-х років. В кінці ХІХ століття буржуазна еліта відчувала свою вагу серед інших верств населення, перш за все наявністю приватної власності. Змінюється епоха, але надмірна пихатість, впертість, самооцінка не змінюється. Сомс зображається автором як “стовп суспільства, власник, який високомірно дивиться на світ” [8, 83–84]. Усі ці риси темпераменту характерні для старших членів сім’ї Форсайтів, для яких принципово все залишається сталим в межах їхньої родини [8, 88]. Незмінними цінностями є: дім, шлюб, сімейні реліквії, місце захоронення членів сім’ї.

Висновки. Таким чином, використання польового аналізу для розкриття лексико-семантичного наповнення концепту *PRIDE* дало нам змогу через ідіостиль Джона Голсуорсі відобразити національну ментальність британців. Так, на нашу думку, виконаний обсяг польового дослідження сприятиме подальшому розглядові концепту на матеріалі творів інших британських письменників з метою виявлення когнітивних стереотипів нації певного історичного періоду.

Л і т е р а т у р а :

1. Блок М. Апология истории или Ремесло историка / Марк Блок; [пер. Е. М. Лысенко]. – М.: Наука, 1986. – 254 с.
2. Болотнова Н. С. Лексическая структура художественного текста в ассоциативном аспекте / Нина Сергеевна Болотнова. – Томск: Том. гос. пед. ин-т, 1994. – 211 с.
3. Вердиева З. Н. Семантические поля в современном английском: учеб. пособие / Земфира Надировна Вердиева. – М.: Высш. шк., 1986. – 118 с.
4. Виноградов В. В. О языке художественной литературы / Виктор Владимирович Виноградов. – М.: Гослитиздат, 1959. – 656 с.
5. Воркачев С. Г. Концепт как “зонтиковый термин” / С. Г. Воркачев // Язык, сознание, коммуникация. – 2003. – Вып. 24. – С. 5–12.
6. Карасик В. И. Лингвокультурный концепт как единица исследования / В. И. Карасик. Г. Г. Слышкин // Методологические проблемы когнитивной лингвистики. – Воронеж: ВГУ, 2001. – С. 75–80.
7. КСКЛ (1996). Краткий словарь когнитивных терминов / Кубрякова Е. С., Демьянков В. З., Панкрац Ю. Г., Лузина Л. Г. – М.: Московск. гос. ун-т.
8. Михальская Н. П. Английский роман 20 века: учеб. пособие / Нина Павловна Михальская, Геннадий Викторович Аникин. – М.: Высш. шк., 1982. – 190 с.
9. Попова М. К. Национальная ментальность, национальная картина мира, художественная литература [Электронный ресурс] / Н. К. Иванова, С. Г. Шишкина, Т. И. Баделина, Ю. Л. Малкова, О. Н. Маслова, Е. А. Голубева // [Языковое образование в России: прошлое, настоящее и будущее: материалы межвузовской юбилейной научно-практической конференции, 26-27 мая 2005]. – Иваново, 2005. – С. 15–19. – режим доступа к сборнику: <http://main.isuct.ru/files/dept/ino/PUBL/konf2005.pdf>.
10. Bagatska O. Outline of English Literature: навч. посібник / Олена Вікторівна Багацька, Марія Володимирівна Дука – Суми: Університетська книга, 2006. – 443 с.
11. Galsworthy J. The Forsyte Saga / John Galsworthy. – Book Three. To Let. – М.: Progress Publishers, 1975. – 255 p.